

УДК 378.11(477)(092) І.КРИП'ЯКЕВИЧ

Наталія КЛИМЕНКО

ІВАН КРИП'ЯКЕВИЧ І ТОВАРИСТВО “АКАДЕМІЧНА ГРОМАДА”

В історіографічному процесі чільне місце займають історики-фахівці, які здебільшого й поширюють історичні знання. Вивчення їх біографій – пріоритетний напрям сучасних досліджень у галузі історичної науки, оскільки особиста біографія часто є основою реконструкції епохи. Не виняток і вивчення біографії Івана Петровича Крип'якевича – відомого історика, активного суспільного діяча, популяризатора минулого України.

Предметом нашої студії є діяльність І. Крип'якевича в студентському просвітницькому русі як члена студентського товариства “Академічна громада”. Участь І. Крип'якевича в “Академічній громаді” – особливий період життя історика, пов'язаний із становленням його особистості як активного члена Українського студентського союзу (УСС), невтомного просвітителя, науковця.

У монографічних працях сучасних учених постать І. Крип'якевича розглядається в контексті наукового і громадського життя студентства, зокрема, Савчука Б., Ковалюка Р.¹ Стислу інформацію про І. Крип'якевича та його просвітницьку діяльність містять окремі довідково-енциклопедичні видання². Неабияке значення мають і його праці (опубліковані видавництвом “Просвіта” та на сторінках інших тогочасних часописів³.

¹ Ковалюк Р. Український студентський рух на західноукраїнських землях XIX–XX ст. – Львів. Інститут українознавства ім. Крип'якевича НАН України. – 2001; Савчук В. Просвітницька та соціально-економічна діяльність українських громадських товариств у Галичині (ост. третина XIX – к. 30-х р. XX ст.). – Івано-Франківськ, 1999.

² Качкан В. А. Хай святиться ім'я твоє: Галицькі просвітницькі діячі, письменники, вчені, вихідці із священицьких родин. – Чернівці: Прут, 1994. – 197 с.; Курас І. Ф. Провідники духовності в Україні; Довідник. – К.: Вища школа, 2003. – 782 с.

³ Див.: Книжка на селі // Діло. – 1908. – Ч. 32. – 11 лютого; Народні бібліотеки. Перший просвітньо-економічний конгрес. – Львів, 1908. – С. 201–208; Просвітня діяльність руської академічної молодіжі // Діло. – 1908. – Ч. 76. – 4 квітня; Звіт читальні “Просвіти” [квєстїонар]. – Львів, 1910; Інструкція для люстраторів читалень “Просвіти”, прийнята організаційною комісією товариства “Просвіта” дня 31 грудня 1909 р. // Письмо з “Просвіти”. – 1910. – Ч. 1. – С. 4–6; Народні бібліотеки, Перший український просвітньо-економічний конгрес уладжений товариством “Просвіта” в сорокаліття заснування у Львові в днях 1 і 2 лютого 1909 р. – Львів, 1910. – С. 201–208; Просвітня робота у чужих // Письмо з “Просвіти”. – 1910. – Ч. 11–12. – С. 300–306, 335–338; Товариство українських наукових викладів ім. Петра. Могили 1910 // Там само. – 1911. – Ч. 1. – С. 12–15; Якої лектури бажає народ? // Там само. – 1911. – Ч. 4. – С. 99–103. без підпису; Про викладання з історії України // Там само. – 1912. – Ч. 10. – С. 299–301 тощо.

Важливим джерелом для вивчення діяльності І. Крип'якевича в “Академічній громаді” є домашній архів Івана Крип'якевича, який легально розкриває його творчу біографію цього періоду⁴.

У 1904 році І. Крип'якевич, закінчивши гімназію, вступив в університет і відразу ж опинився в центрі громадського життя українського студентства. Студенти, на відміну від учнів середніх шкіл, мали право вести активне громадське життя, зокрема брати участь у публічних зборах, мітингах, розвагах, користуватися послугами громадських бібліотек, клубів тощо. Тобто вони мали права громадянської свободи. Як зазначав С. Дністрянський, внесення до офіційного списку студентів університету, тобто матрикулів, “змінює у свобіднім горожанськїм становищу лише те, що академік зобов'язується сповняти академічні приписи, а вразі їх переступу підчиняється дисциплінарному академічному слідству”⁵.

Використання таких горожанських свобод надавало право студентам на створення різних гуртків і товариств для задоволення різноманітних інтересів представників різних національностей. Свої товариства мали студенти-поляки, москвофіли. Українське національно-свідоме студентство об'єдналося в товариство “Академічна громада”.

Згідно зі статутом, прийнятим у 1898 р., об'єднання мало стати осередком наукового і товариського життя українських “академіків”, а також дбати про матеріальну підтримку своїх членів. З цією метою, як вказувалося в статуті, товариство: “а) утримує для своїх членів читальню і бібліотеку; б) видає діла літературні та наукові; в) уряджує відчити наукові і зав'язує кружки наукові; г) устроює вечори літературні, артистичні концерти, театральні та інші зібрання для науки і забави, а також мандрівки по краю в цілях наукових; д) уділює потребуючим членам пожитки відсоткові 4% і безвідсоткові; е) стараєся о лекції і інші відповідні для академіків заняття; ж) помагає хворим”⁶. На думку І. Курляк, створення такого студентського товариства стало безпосереднім продовженням традиції діяльності студентських земляцтв (націй), що мали місце у перших європейських університетах⁷. Звичайним членом цього товариства міг бути лише українець – студент Львівського університету. До числа ж надзвичайних приймали усіх інших бажаючих студентів цього чи інших вищих навчальних закладів⁸.

Товариство “Академічна громада” було дійсно справжнім осередком наукового і громадського життя студентства, енергійної діяльності серед українського населення, спрямованої на пробудження національної самосвідомості⁹. У 1904 році І. Крип'якевич стає активним учасником студентського товариства “Академічна

⁴ Домашній архів Івана Крип'якевича. Папка № 147: “Просвітній Кружок Академічної громади 1908”.

⁵ *Дністрянський С.* Права руської мови у Львівськїм університеті. Без місяця і без року. – С. 30.

⁶ Устав товариства “Академічна громада” у Львові. – Львів: З друкарні Наукового Товариства імені Шевченка у Львові. – 1898. – С. 3.

⁷ *Курляк І. С.* Класична освіта на західноукраїнських землях (XIX – перша половина XX століття), історико-педагогічний аспект. – Тернопіль: Підручники і посібники. – 2000. – С. 105.

⁸ Устав товариства “Академічна громада” у Львові. – Львів: З друкарні Наукового Товариства імені Шевченка у Львові. – 1898. – С. 3.

⁹ *Трегуб М. М.* Українські студентські товариства у Львові другої пол. XIX – поч. XX ст. (Огляд архівних документів) // Записки Львів. наук. бібліотеки ім. В. Стефаника. – К., 1993. – Вип. 1 (1992). – С. 28–29.

громада”, в якому деякий час перебуває на посаді бібліотекаря¹⁰. Кореспонденційні книги “Академічної громади” зафіксували факт участі в цій студентській організації, а також переписку І. Крип’якевича зі студентами університету. Кореспонденційна книга – це книга-зошит, за допомогою якої студенти різних факультетів та курсів мали змогу свого роду спілкуватись. Зважаючи на обмаль часу та зайнятість, молодь могла знайти там звертання – записки, оголошення про різноманітні збори, зустрічі тощо. Це була унікальна книга, яка окреслювала спектр студентського життя: обмін книжками, безкоштовні обіди, розміщення тимчасово в своїх помешканнях студентів-надніпрянців, походи в бібліотеки, екскурсії, зустрічі, діяльність гуртків.

Варто відмітити листування І. Крип’якевича зі студентом Церкевичем. Відомо, що з перших студентських років І. Крип’якевич писав белетризовані історичні оповідання, хоча ретельно приховував від своїх товаришів цей факт. Однак листування з Церкевичем дає підставу припускати, що І. Крип’якевич крім того, що позичав йому книги зі своєї бібліотеки, давав для ознайомлення свій рукопис. У кореспонденційній книзі неодноразово знаходимо звернення до Церкевича про повернення “своїх речей”¹¹. І. Крип’якевич черговий раз пише до нього: “Носи мою власність при собі, може колись побачимось, спеціально шукати тебе не маю часу”¹². “ У відповідь Церкевич повідомляє І. Крип’якевича: “Лишаю тобі у Миколаєвої “Полуботка” і твоє перше сочиненіє”¹³.

Відповідно до статуту Академічної громади, студенти могли організувати різноманітні наукові гуртки. Це давало їм широкі можливості для задоволення своїх наукових та творчих інтересів. Користуючись таким правом, І. Крип’якевич ініціював створення “Історично-літературного кружка”, про що свідчить запис в Кореспонденційній книзі товариства “Академічна громада” такого змісту: “Товариші! Хто хотів записатися до “Історично-літературного кружка” Академічної громади, нехай підпишеться під цим оголошенням. Перші інформаційні сходи вийдуть у вівторок 29.ХІ. в 6 год. вечером”¹⁴. І. Крип’якевич одним із перших поставив свій підпис під цим оголошенням. Не просто було переконати студентів в організації такого об’єднання. Багато закидів пролунало в адресу І. Крип’якевича про непотрібність такої інституції, адже ґрунтовні історичні знання вони отримували в університеті. Однак, на думку І. Крип’якевича, організація історичного гуртка була необхідною як для розвитку фундаментальної науки, так і для просвітньої діяльності. У домашньому архіві Івана Крип’якевича збереглися чернетки його виступу перед студентством, міркування щодо створення власне такого гуртка. Він писав: “Наперед на що кружок: підносять скептичні голоси, що нема потреби – вистачає семінарів і викладів. Здається, що ні самого універ[ситету] не вистачає, бо подумати в яким напрямі веде нас універ[ситет]. Має передовсім на мету виробити учених-спеціалістів, котрі б могли, студіюючи, наперед посувати науку. Се дуже гарна мета – спец[іально] для нас укр[аїнців], бо коли рух іст[ориків] який такий

¹⁰ Крип’якевич І. Спогади (Автобіографія) // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / Інститут українознавства НАН України. – Львів. 2001. – С. 96.

¹¹ Відділ Рукописів ЛБАН ім. В. Стефаника. Академічна громада. Книга адресова, 1905 р., арк. 182, 190.

¹² Там само, арк. 195.

¹³ Там само, арк. 206.

¹⁴ Там само, арк. 120.

є, то ще багато робітників потреба, котрі змогли щоби наша наука станула на належний уровень”. Далі І. Крип’якевич зазначає, що після закінчення університету мало хто буде займатися історичною наукою, оскільки в провінційних містах, куди поїдуть майбутні учителі, не завжди є можливість працювати в архівах. Далі наголошував “1) кожний з нас перед[усім] буде гімн[азійним] учителем і вести науку в гімн[азіях], 2) буде мусів брати участь в місц[евій] просвіті інст[итуціях] Тов[аристві] пед[агогічнім] чи Просвіті, 3) як просвічений чолов[ік] філософ буде мусів розбуджувати інтелект[уальний] рух між самою інтелігенцією”¹⁵. Ще студентом І. Крип’якевич розумів необхідність організації освіти і самоосвіти як важливого засобу для виведення українського народу на європейський рівень цивілізації. Ця ідея, якій він присвятив все своє життя, ніколи його не покидала.

І. Крип’якевич надзвичайно серйозно віднісся до організації цього наукового гуртка. Він розробив статут “Історичного кружка”, який ретельно продумав та виписав. Основною метою кружка було поглиблення та популяризація знань з все-світньої історії та історії України. Щоб досягнути цієї мети, писав І. Крип’якевич, кружок “А) устроює відчити, реферати і дискусії: а) спеціально-історичні і пробно-педагогічні для членів; б) популярно-наукові для інтелігенції; в) популярні для народу; Б) організовує прогульки для пізнання історичних пам’яток, музеїв і п.; В) запрошує з викладами істориків спеціалістів; Г) приготування до видання популярно-історичної розвідки для народа”¹⁶. Далі в статуті закріплювалися права й обов’язки членів гуртка.

В “Академічній громаді” було чимало гуртків, однак як зазначалося на шпальтах тогочасних часописів, найдіяльнішими були “Кружок правників” та “Історичний кружок”. Пізніше вони об’єдналися в “Просвітній кружок” під керівництвом І. Крип’якевича.

І. Крип’якевич протоколював кожне засідання “Просвітнього кружка”. Записи в його блокноті свідчать про те, що з лютого по травень 1908 року відбулося 14 засідань, тобто майже щотижня. На перших зборах було обрано організаційний комітет у складі І. Крип’якевича, М. Січинського, Ю. Балицького. Днем зібрань визначено вівторок. На початку “Просвітній кружок” налічував 22 члени. Їх список на окремому аркуші власноручно написаний І. Крип’якевичем. Відповідно до “Просвітнього кружка” входили: Балицький Юліан, Баран Степан, Возняк Михайло, Гамаль Володимир, Гапак Антін, Гончарський Іван, Гзех Володимир, Загайкевич Богдан, Замора Федір, Крип’якевич Іван, Кульчицький Василь, Назаров Олекса, Назарук Осип, Охримовичівна Олена, Магальяс Семен, Ревюк Омелян, Січинська Ірена, Січинський Мирослав, Ставничий Богдан, Тисовський, Черкаський Олекса, Шурак Тимко¹⁷.

Статут “Просвітнього кружка”, який розробив І. Крип’якевич, був затверджений на перших зборах 4 лютого 1908 року, в якому визначалася його мета, шляхи її реалізації, обов’язки членів. Стратегічною ціллю було визначено “ширити серед народу просвіту”, а для її досягнення “кружок устроює популярні відчити по читальнях і робітничих товариствах (у Львові і поза Львовом); уряджує теоретичні

¹⁵ Домашній архів Івана Крип’якевича. Папка № 148. – “Історичні гуртки”.

¹⁶ Там само.

¹⁷ Домашній архів Івана Крип’якевича. Папка 147: “Просвітній кружок академічної громади”.

розмови на просвітні теми; ширить і підмогає популярним видавництвом”¹⁸. В обов’язки членів входила постійна робота в читальнях або робітничих товариствах, проведення лекцій та дискусій на просвітні теми, рецензування популярних видань.

На п’ятих зборах 3 березня 1908 р. вирішено організувати курс для молодих робітників і розподілено реферати. Так, Назарук Й. читав право, Січинський М. – Всесвітню історію і географію, Крип’якевич І. – історію України. За журналом, який вів Іван Петрович, на курсах молодих робітників було 43 особи віком від 14 до 21 року. Працюючи з кожним курсистом, Іван Петрович визначав рівень його освіченості, інтереси, здібності. Результатом такого діагностування став журнал, який вів І. Крип’якевич. Біля кожного прізвища, крім відмітки присутності, містилися записи: “вміє”, “не вміє”. В кінці журналу записані рекомендації щодо організації бібліотеки для робітників, перераховувалися необхідні книжки та популярні часописи, які повинні знаходитися в бібліотеці.

З 1908 р. “Просвітній кружок” здійснював активну освітню роботу серед українського населення, спрямовану на пробудження національної самосвідомості. Товариство зібрало цілу плеяду ліпшого львівського студентства. Список товариства та кореспонденційні книги поряд із Іваном Крип’якевичем фіксують громадську та просвітницьку працю Федора Голійчука, Олега Целевича, Івана Джиджори, Михайла Возняка, Осипа Назарука, Стефана Томашівського та ін.¹⁹

Одним із напрямків колонізації українського населення була активна діяльність польських просвітніх товариств, які вели успішну роботу серед українського населення. І. Крип’якевич вважав за необхідне вивчити їхню діяльність, з якою ознайомити членів “Просвітнього кружка”. У домашньому архіві І. Крип’якевича збереглися записи щодо діяльності гуртка “Akademickie Koło Tow. Szkoły Ludowej”. Таблиця складалася за такими позиціями: рік, члени, сільські читальні, міські читальні, лекції, лектори, даровані книжки, приходи. І. Крип’якевич ретельно дослідив та проаналізував діяльність польських просвітніх товариств з 1898 р. по 1905 р. Виходячи з цих результатів, на засіданні “Просвітнього кружка” він зазначав: “Зверну увагу товар[ишів], що у Львові існують два академічні Коти T.S.L., котрі ведуть горячу роботу по руських селах. Можуть служити цифрами про Коти вшехпольске – цифри старі, ще з 1904 р. Се Коти мало тоді 700 членів, в тім 500 академіків, прихід товариства був 4.615 К. Заложили і мали під своїм доглядом 500 читалень і то по руських селах; до тих читалень дарували в однім році 700 книжок; посилали до них 60 своїх прелегентів, котрі виголосили 200 відчитів”. І на кінець виступу він наголосив: “На сю роботу ми мусимо відповісти роботою”²⁰.

“Просвітній кружок” “Академічної громади” під головуванням І. Крип’якевича уже з самого початку його заснування, а саме з лютого 1908 р., проводив велику та плідну роботу. Газета “Діло”, в рубриці “Новинки”, інформувала громадськість про створення такого гуртка та його роботу. В замітці зазначалося, що після двох місяців роботи “Просвітній кружок” може похвалитися певними успіхами. Акцентувалося на тому, що робота велась інтенсивно, за конкретним планом і програмою.

¹⁸ Там само.

¹⁹ ДАЛЮ. – Ф. 296. – Оп. 1. – Спр. 57. – Арк. 3, 4, 8, 9, 19, 20–22; ЛНБ, ВР. – Ф. 119. – Спр. 9 а. – Арк. 41, 184, 309.

²⁰ Домашній архів Івана Крип’якевича. Папка 147: “Просвітній кружок академічної громади”.

Першочерговим завданням для гуртка стала організація курсів у 4-х львівських читальнях “Просвіти” і в робітничому товаристві “Сила”²¹. У звіті керівництва “Академічної громади” зазначалося: “З літом декотрі секції залишають свої праці, а беруться до “Просвітнього кружка”, що вліті потребує вдвоє більше людей, що в зимі в цілі обіслання читалень”²². У 1909 р. тут уже працювали 63 студенти. Своїм завданням гурток вважав за необхідне об’єднати в єдину організацію всю студентську молодь, яка вела просвітницьку роботу серед народних мас, залучаючи до неї нові сили. Гурток налагодив роботу таким чином, що кожної неділі в читальнях Львова проводилися лекції. Вони були настільки цікавими, що на бажання слухачів організовувалися спеціальні курси, на яких викладалися такі предмети: історія України, історія культури і цивілізації, всесвітня історія, географія, природничі науки, право, німецька мова. На курсах навчалося 42 слухачі з 24 повітів, в основному робітники у віці 14–23 років. Про інтенсивність роботи “Просвітнього кружка” свідчать такі факти: якщо у лютому 1908 р. відбулося 12 лекцій в читальнях, двоє працювало бібліотекарями (на Городецькому передмісті – Ю. Балицький, в середмісті – М. Січинський), проведено перевірки чотирьох читалень, то в березні проведено вже 18 лекцій, з яких один був у с. Товщів Львівського повіту (прочитав О. Назарук)²³. У лютому і березні 1909 р. уже було прочитано 30 лекцій таких, як: 1) Гапак А. “Про Тараса Шевченка” – 1 лекція; 2) Гончарський І. “Про патріотизм” – 2 лекції, “Зносини Галичини з російською Україною” – 4 лекції; 3) Загора Ф. “Алкоголізм” – 2 лекції, “Про бацили” – 2 лекції; 4) Крип’якевич І. “Богдан Хмельницький в Галичині” – 3 лекції, “Іван Підкова” – 4 лекції; 5) Назарук О. “Огляд історії України” – 4 лекції, “Про початки релігії” – 1 лекція; 6) Ривюк О. “Почагки козаччини” – 3 лекції, “Польські порядки в Україні” – 1 лекція; 7) Сочинський М. “Про політичну і суспільну рівність” – 2 лекції; 8) Яворський “Рим – Картагіна – Ганнібал” – 1 лекція. Поза львівським “Просвітнім кружком” були делеговані лектори в такі 4 села, як Горбачі, Цеперів, Рокитно, Товщів²⁴. У своєму виступі “Богдан Хмельницький в Галичині” І. Крип’якевич на питання слухачів, чому були невдалі війни нашого народу з поляками, відповідав, що “перша причина – не було просвіти між нашим народом. Українці не читали книжок, не знали, що діється на світі, то й не знали, як собі дати раду з поляками. Друга причина – не було у нас організації. Третя – не було єдності з рештою України і віри у свої сили”. Підсумовуючи, він наголошував, що просвіта і організація, єдність і віра у власні сили творять нову будучність для нашої України”²⁵.

У літній період таку ж роботу члени “Просвітнього кружка” почали проводити щонеділі і в свята в селах Львівського повіту. У далеких населених пунктах читалися лекції і велися бесіди, відновлювалися занедбані читальні. У кінці травня 1908 р. було проведено перевірку читалень уже в 40 селах. Одночасно прибулі

²¹ Просвітня діяльність руської академічної молодіжі // Діло. – 1908. – Ч. 76. – 4 квітня. – С. 3.

²² Звіт Виділу Академічної громади т-ва української молодіжі у Львові за рік адміністративний 1908–1909. – Львів, 1909. – С. 3–18.

²³ ДАЛО. – Ф. 296. – Оп. І. – Спр. 77. – Арк. 1, 12–24.

²⁴ Просвітня діяльність руської академічної молодіжі // Діло. – 1908. – Ч. 76. – 4 квітня. – С. 3.

²⁵ Богдан Хмельницький в Галичині, в кн.: Русова С. Національні відносини в Бельгії; Крип’якевич І. Богдан Хмельницький в Галичині. – Вінніпег: накладом Канадійського фермера, 1917. – 32 с. (Бібліотека Канадійського фермера. – 1917. – Ч. 2). – С. 26–27.

студенти ініціювали організацію крамниць, ощадних кас, “Січей”. Надавалася допомога бібліотекам, ініціювалося обрання на посади завідувачів інтелігентних і сумлінних людей. Для організаторів бібліотек було підготовлено каталог книг для народних мас. Неабияке значення мало розповсюдження популярних видань. Так, в перший місяць продано 105 книг, а в третій місяць розповсюджено 9397 примірників²⁶. Найбільшою популярністю користувалися “Веселі вірші” С. Руданського, “Історичні пісні”, “Збірник січових пісень”, “Про спільникові крамниці” І. Петрушевича; “Свинська конституція”, “Суд панів над робітниками” Стечишина, “Король та народ” М. Залізняка тощо. Щоб збільшити кількість української популярної літератури у травні 1908 р., Іван Крип’якевич ініціював видавництво серії “Дешева бібліотека”. У своїх спогадах він пише: “Під редакцією моєю і Назарука почала виходити “Дешева бібліотека” (по 10 сот[иків], в якій вийшли “Веселі вірші” Руданського, “Історичні пісні” (під іменем Січинського, але зрагавані мною і Назаруком), “Пан Потоцький”. Ішла значними накладками і мала успіх”²⁷.

У домашньому архіві І. Крип’якевича в записках щодо діяльності “Просвітнього кружка” збереглася карта-схема Львівської області, зроблена ним на кальці. На ній кольоровими олівцями позначено населені пункти, в яких проводилися лекції. Ймовірно, відмітка однією рискою зеленим олівцем означала запланований захід, хрестик – виконаний. Так, хрестиком було позначено 10 населених пунктів, серед яких: Раковець, Острів, Товщів, Поршна тощо. Також знаходимо відмітки червоним олівцем під такими селищами, як Гончарі, Сокільники, Чишки, Басівка. Виходячи з відміток на карті-схемі, можна зробити висновок, що просвітньою роботою була охоплена майже вся Львівська область. Про активну та систематичну діяльність студентів свідчать і карточки-звіти, які, можливо, вони здавали І. Крип’якевичу, і на основі яких він робив помітки²⁸.

У своїх спогадах Іван Петрович, згадуючи роботу “Просвітнього кружка”, пише: “Щонеділі висилали ми по кільканадцять студентів до читалень у місті і поза Львовом з доповідями і порадами; вечером ввечері всі референти збиралися в каварні “Монопольній” і там складали звідомлення з поїздок..., мали добру каву, багато газет і також були місцями дискусій і розмов”²⁹;

Досить часто на таких зустрічах студенти дискутували найболючіші питання. Зокрема: “Що нам робити в нашій національній лихоліттю і від чого починати?”. Різні пропонувалися шляхи. І. Крип’якевич пише: “Пригадую, кілька то безсонних ночей, кілька важких дум коштував мене і не одного з моїх ровесників сей безкінечник. Розв’язати його було годі, приходилося лишити його нерішеним і робити кожному, що хто міг?”³⁰. Треба наголосити, що не вся молодь відчувала потребу просвітницької праці. Більша частина виправдувала себе тим, що найважливіше її завдання – це праця над собою. Однак І. Крип’якевич вибрав свій важкий шлях – шлях просвітителя. Він був переконаний, що праця одного покоління або навіть невеличкої, але рішучої та інтелігентної групи може мати великий вплив на зміну духовного стану, настрою, дієздатності цілого народу.

²⁶ Ковалюк Р. Український студентський рух на західноукраїнських землях XIX–XX ст. – С. 144.

²⁷ Крип’якевич І. Спогади (Автобіографія). – С. 93.

²⁸ Домашній архів Івана Крип’якевича”. Папка 147. “Просвітній Кружок Академічної громади”.

²⁹ Крип’якевич І. Спогади (Автобіографія). – С. 93.

³⁰ Крип’якевич Ів. Нові видавництва // Письмо з “Просвіти”. – Львів. – 1911. – Ч. 1. – С. 20.

“Просвітній кружок” проводив щотижневі збори, на яких розглядалися плани поїздок, обговорювалися різні просвітні справи, зокрема, аналізувалися причини занепаду читалень, проводилися огляди діяльності “Просвіти”, товариства ім. Качковського та москвофільської агітації. До постійного керівництва гуртка входили Іван Крип’якевич (голова), Мирослав Січинський (заступник голови), Юліан Балицький (секретар), Антоніна Голінна, Володимир Зубрицький, Осип Назарук, Омелян Рев’юк. При необхідності організовувалися спеціальні комісії. Пізніше гурток уже нараховував 100 членів – українських студентів Львівського університету. Про розмах їх діяльності свідчать такі дані, що тільки за чотири місяці кількість членів зросла в чотири рази, за цей час у Львові прочитано 32 лекції, а за півроку розповсюджено 50 тисяч книжок”³¹.

Діяльність “Просвітнього кружка” широко висвітлювалася на шпальтах тогочасної преси. Наприклад, часопис “Письмо з Просвіти” описував поле діяльності студентства так: “Одним чи не з найвизначніших теренів праці молодіжї, в першій рядї університетської, є просвітна робота серед народа. Скрізь по читальнях бачим студентів в ролі захопленої своєю задачею організаторів, котрі з дійсно великим посвяченем, нерідко в дощ і заверуху, йдуть по кілька миль пішки, аби виголосити перед невеликим гуртком слухачів, часто зложеним ледве з кількох учасників, свій реферат. Зовнішнім висловом такої праці є спеціальні організації при студентських товариствах, котрих ціллю є саме ведене планової просвітної акції між народом. Одною з таких організацій є “Просвітній кружок”, заснований при III Секції УСС у Львові”³².

Особливу увагу у своїй просвітницькій діяльності І. Крип’якевич приділяв Жовківському передмістю. Разом з Ю. Балицьким вони щодня здійснювали проходи по передмістю з метою вивчення локального проживання українського населення, з’ясування його культурних осередків тощо. “У зв’язку з роботою “Просвітнього кружка” я взяв у спеціальну опіку Жовківське передмістя і намагався його підняти до вищого розвитку. Була там читальня “Просвіти”, також читальні на Клепарові і Замарстинові”³³.

Аналізуючи ситуацію в Жовківському передмісті, він дійшов до переконання, що в зв’язку з швидким зростанням українського населення в цій околиці (за його підрахунками там проживало щонайменше 10.000 русинів), першочерговим завданням була організація української школи. Не зважаючи на копітку працю місцевих читалень “Просвіти”, “Сокола”, “Руської захоронки” і діяльності українського духовництва, українське населення швидко спольщувалося.

Стурбований такою ситуацією, І. Крип’якевич писав, що “коли завчасу не подбаємо про нові інституції і організації, може бути дуже лихо з нашою справою. Дуже багато могла б зробити українська школа: вона могла б забезпечити нашу дітвору перед полонізацією і дати сій важній дільниці молоде свідоме покоління”³⁴.

³¹ Назарук О., Охрімович О. Хроніка руху української академічної молоді у Львові // “Січ”. Альманах в пам’ять 40-х роковин основания товариства “Січ” у Відні. Зібрали і видали: д-р. Зенон Кузеля і Микола Чайківський у Львові 1908. – С. 433–434.

³² Гребняк Вол. Просвітній кружок при III Секції УСС у Львові і його діяльність // Письмо з “Просвіти”. 1914. – Ч. 2. – С. 33–34.

³³ Крип’якевич І. Спогади (Автобіографія) – С. 96.

³⁴ Крип’якевич І. Школа ім. Короля Данила у Львові // Діло. – 1912. – 27 червня. – Ч. 143.

І. Крип'якевич наголошував на те, що за всяку ціну необхідно поставити на ноги це передмістя, оскільки поляки з неабияким розмахом розгорнули роботу серед передміщан і зробили вже дуже багато для знищення українства. Як далекоглядна людина він писав: “Коли ми завчасу не відповімо на їх роботу і не підіпремо наших передміських організацій відповідними засобами, пізніше буде запізно. Пам’ятаймо, що від передмість залежить будучність українства у Львові, а від Львова наша будучність в цілім краю”³⁵.

Це було непросто завдання, яке вимагало важкої систематичної праці, неабияких фінансових витрат. Однак ні фінансові проблеми, ні умовляння відмовитися від цієї справи найвидатнішої діячки приватного шкільництва К. Малицької, не змогли зупинити наполегливого І. Крип'якевича, який згодом писав: “Зорганізували ми комітет, скликали зібрання, повели агітацію, надрукували плакати з оповісткою про школу. Почали збирати гроші. На перших зборах я з власної кишені дав 20 корон – це була тоді значна сума і присутнім міщанам не випадало давати менше. Зібрали невелику суму на перші погребі”³⁶.

У домашньому архіві І. Крип'якевича зберігаються деякі документи, пов’язані з заснуванням школи ім. Короля Данила: запрошення від повітового комітету “Рідної школи” та 4 листи Ю. Смішка до І. Крип'якевича (1912). В запрошенні (чернетковий рукопис І. Крип'якевича) запрошувались на “довірчу нараду” на 12 травня 1912 р. філії читальень “Просвіти” в Замарстинові, Жовківського передмістя та “Виділу філії тов. Сокіл”. Порядок денний передбачав вирішення двох питань: “1. Справа з заложення української народної школи для Замарстинова і Жовківського передмістя. 2. Зав’язання місцевого шкільного комітету”³⁷. Листи голови філії “Просвіти” в Замарстинові Ю. Смішка свідчать не тільки про копітку роботу щодо організації приватної школи, а й є додатковим джерелом того, що Іван Крип'якевич був справжнім координатором та адміністратором цієї акції. До нього зверталися за порадами щодо придбання шкільних меблів, опублікування афіш, рекламної продукції. В листі до І. Крип'якевича Ю. Смішко звітує про роботу, радиться щодо назви школи. Він пише: “Треба буде замовити вивіску на школу, думаю також вже порядну, щоби була вже якийсь час, треба і печатки – не знаю як має звучати, чи “управа 4 клясової школи ім. Короля Данила” чи лише: “Українська приватна школа ім. Короля Данила”. Прошу ласкаво відписати сей час, чи взяти всі ті справи на порядок в сю неділю, чи заждати з засідання до Вашого приїзду”. У наступних листах він інформує І. Крип'якевича про доходи зі свят та видатки, які пов’язані з орендою площі “Сокола”, друку афіш, оголошень тощо³⁸.

Як активний суспільний діяч, патріот, І. Крип'якевич інформував громадськість на сторінках часопису “Діло” про відкриття другої приватної школи ім. Короля Данила. Він закликав всіх свідомих українців жертвувати на освіту, оскільки “Українські школи – се одинока дорога, якою ми можемо здобути собі горожанство в нашій не своїм місті, сею справою повинні б гарячіше зайнятися наші діячі”³⁹.

³⁵ Там само.

³⁶ Крип'якевич І. Спогади (Автобіографія) – С. 97.

³⁷ Домашній архів Івана Крип'якевича. Папка № 147. Заснування школи ім. Короля Данила. 1912.

³⁸ Там само.

³⁹ Крип'якевич І. Школа ім. Короля Данила у Львові // Діло. – 1912. – 19 жовтня.

Так, у 1912 році завдяки невтомній енергії, великого прагнення до розбудови українського шкільництва, силами І. Крип'якевича та його однодумцями була організована школа ім. Короля Данила. В ній відкрився перший клас для дівчат і хлопців з 35 дітьми, які походили переважно з найбідніших верств населення. Іван Петрович згадував: “Щоб організацію школи поставити на твердих основах, за тогочасним звичаєм ми уладили “фестин”, забаву під голим небом, на площі Сокола. Я сам склав оповістку, в якій не жалувал обітниць, які то танці і інші приємності чекають гостей (цей афіш зберігся у мене). Це запрошення, а ще більше гарна погода допомогли підприємству: зібралася така сила народу, що прибуток був щось 1200 корон. На другу неділю ми повторили фестин – прийшло знову 700 корон. Разом це були “великі гроші”, що дозволило найняти помешкання, купити обстанову і уладити школу ім. короля Данила”⁴⁰.

Щоб дати міцніші основи для подальшого розвитку школи, необхідно було шукати нові джерела для покриття шкільних потреб. З патріотичним запалом, невтомною енергією І. Крип'якевич звертає увагу громадськості на можливі джерела надходжень, способи збирання коштів для розвитку школи та закликає до пожертв. У статті “Як збирати жертви на школи?” він перераховує можливі способи: “забави і святкування, аматорські вистави, концерти, вечерниці, ювілеї Шашкевича. На другім місці візьмемо весільні дари з нагоди вінчання інтелігенції, на весілля селян; Збірки, зібранні духовенством на церковних святах: збірки при всяких нагодах: на празниках, на окружних конференціях, на похоронах, іменинах, при виборах, при грі в картах, молодіж за дозвіл музики; деякі особи дають датки з випадкових доходів або за кару, з розпродажу книжок”⁴¹.

Створення приватних середніх навчальних закладів було протидією колонізаційному наступові який здійснювався шляхом створення мережі польських шкільних закладів в українській місцевості. Вагомий внесок у заснування українських навчальних закладів зробив І. Крип'якевич, створюючи, таким чином, передумови для формування системи приватного українського шкільництва, забезпечувалося б виховання свідомих українців.

Іншим напрямком в боротьбі проти колонізації, І. Крип'якевич вважав заснування та упорядкування вже існуючих бібліотек. Це, на його думку, було однією з найважливіших форм просвітницької праці. Тому на допомогу всім, хто займався просвітньою роботою, він підготував “Відозву в справі книжок”, тобто питальник, який допоможе зібрати всю необхідну інформацію для роботи бібліотек. Питальник містив 21 питання. Метою такого анкетування було з'ясування таких фактів, як: наявність в населеному пункті бібліотеки та її наповнюваність, рух книжок, зацікавлення абонентів, їх вік, стать. Важливого значення він приділяв з'ясуванню того, яких видавництв (“Просвіти”, “Качковського”, “Педагогічного товариства”, бібліотеки Насальського, календарі “Просвіти”, “Видавничої Спілки”) подобаються найбільше. В кінці “Відозви в справі книжок” він наголошував, що необхідно дати “по правді” відповідь на кожне з 21-го питання. Водночас він підкреслював: “Коли б на яке питання ви не змогли відповісти, то просимо виразно написати, чому не відповідаєте на те питання. Сі відповіді матимуть велике значення так для нас, як і

⁴⁰ Крип'якевич І. Спогади (Автобіографія). – С. 97.

⁴¹ Крип'якевич І. Як збирати жертви на школи? // Діло. – 1912. – 18 липня.

для тих, що пишуть книжки. Тому просимо прислати якнайбільше, якнайширше відповідей на адресу: Ю. Балицький, Львів, Кохановського 1-д, “Академічна громада”⁴².

Підтримуючи його, голова товариства “Академічної громади” О. Назарук звернувся до всіх, хто займався просвітньою роботою в селах і містах, із закликом про необхідність укладання каталогу (спису) книжок, які повинні бути в кожній бібліотеці. При цьому він зазначив, що “Просвітній кружок” українських академіків у Львові “вважає бібліотеки по наших читальнях і товариствах найважливішою справою просвітнього руху і з цією метою збирає інформацію про бібліотеку і книги в них, про читачів, які книжки найпотрібніші”⁴³.

Важливим завданням “Просвіти” були перевірка, надання практичної і методичної допомоги читальням. Головний виділ “Просвіти” мав право перевіряти читальні в усьому окрузі, а виділ кожної філії “Просвіти” – в своєму окрузі. На допомогу перевіряючим та з метою якісної перевірки читалень І. Крип’якевич розробив “Інструкцію для люстраторів читалень” “Просвіти”, прийняту організаційною комісією тов. “Просвіта” 31 грудня 1909 р. В “Інструкції” зазначалося, що завдання перевірки – ґрунтовне вивчення стану читальні та надання їй методичної та практичної допомоги. Перевірка мала охопити діяльність виділу, роботу читальні, функціонування бібліотеки, документацію.

Одночасно І. Крип’якевич наголошував, що перевіряючий спочатку повинен ознайомитися з життям громади і читальні, а під час перевірки йому допоможе відповідна документація: а) статут “Просвіти” і регулямін для читалень; б) взірці читальняних книг (касова книга, книга членів, інвентар бібліотеки, книга позичаючих); в) список найважливіших книжок для народа (передовсім історичного і суспільного змісту, також співаників, декламаторів і т. ін.); список популярних часописів з адресами редакцій⁴⁴.

В “Інструкції” підкреслювалося, що по завершенні перевірки люстратор повинен зареєструвати факт перевірки в книзі протоколів та подати у філію інформацію щодо перевірки, звертаючи увагу також на справи, які не були охоплені інструкцією.

Проаналізувавши стан діяльності читалень “Просвіти”, кружок “Академічної громади” виявив причини їх слабого розвитку, а саме йшлося про відсутність освічених людей в селах, які вміли б організувати роботу читальні, недостатню увагу до бібліотек, малу кількість популярної літератури, розміщення читалень по чужих хатах. Одночасно були запропоновані способи поживлення роботи читалень такі, як: проведення курсів для селян-організаторів читалень, видання підручників для читалень, надання делегатами філій і люстраторами читалень методичної та практичної допомоги щодо ведення документації, навчання бібліотекарів, видання каталогів тощо.

“Просвітній кружок” з дня його заснування став дуже популярним, далі з 1913 р. проводить жваву роботу як у Львові, так і в повіті. Для того, щоб досягти своєї мети, він спрямував роботу в таких напрямках: організація “курсу вищої освіти” для Львова, “курсу IV класи народних шкіл”, робота в читальнях Львівського повіту,

⁴² Домашній архів Івана Крип’якевича. Папка № 147. “Просвітній Кружок Академічної громади”.

⁴³ ДАЛЮ. – Ф. 296. – Оп. 1. – Спр. 77. – Арк. 8.

⁴⁴ Крип’якевич І. Інструкція для люстраторів читалень “Просвіти” // Письмо з “Просвіти”. – 1910. – Ч. 1. – С. 4–6.

підготовка готових друкованих рефератів (на допомогу лекторам) для роботи в читальнях. Іван Крип'якевич був не тільки блискучим організатором, а й безпосереднім учасником такої роботи. “Письмо з Просвіти” повідомляє: “На курсі вищої освіти” для Львова, котрий відбувався, почавши від 15 грудня 1913 р. до 28 лютого 1914 р. по дві години що другий день, виголошено слідуєчий ряд викладів: Астрономія (викладав д-р Микола Чайковський), геологія і палеонтологія (д-р Олександр Тисовський), географія (проф. д-р Степан Рудницький), антропологія і праісторія (Вол. Требняк), історія України на тлі всесвітньої (д-р Іван Крип'якевич), історія культури і штуки (проф. Василь Пачовський), право (д-р Володимир Охримович)”⁴⁵. На курсах було 20 учасників. Кількість була невеликою, але, на думку автора статті, всі курсанти здобули найважливіші основи загальної освіти “про се свідчать найлучше самі імена панів прелегантів”⁴⁶.

Комісія курсів вищої освіти при Головному виділі “Просвіти” планово продовжувала таку роботу. З 20 січня по березень 1913 р. відбулися наступні курси вищої освіти, на яких було 23 особи з різних повітів. По їх закінченню “вибрано комісію, що почату роботу мала продовжувати курсами у Львові і в регіоні. У склад комісії входили з Головного виділу: о. Т. Лежогубський, д-р І. Брик, д-р І. Крип'якевич, д-р Ст. Рудницький (який заступав також Тов. ім. Петра Могили), Я. Веселовський, В. Пежанський і А. Гапак”⁴⁷.

Високо оцінюючи діяльність курсів вищої освіти у Львові, організовані “Просвітою” і Товариством українських наукових викладів ім. П. Могили, часопис “Письмо з Просвіти” підкреслив, що “курси дають отсим чином почин до нової просвітної роботи”⁴⁸.

Безумовно, що організація просвітніх курсів була важливою в контексті роботи “Просвітнього кружка”. Однак найбільше уваги І. Крип'якевич приділив роботі у читальнях Львівського повіту. У ній взяли участь “60 академіків, котрі в часі від 6 падолиста 1913 р. до половини лютого 1914 р. відбули 123 поїздок з відчитами. В найближчому часі згадана відчитова, а разом з тим і організаційна праця в повіті прибере більше плановий і систематичний вид. На сходинах Кружка дня 20.11.1914 р. зголосилося 35 охочих відбути протягом марта по п'ять поїздок на село. Сим способом буде можна в однім місяці виголосити 175 відчитів, а разом з тим і перевести відповідну організаційну роботу. Таким робом ступив “Просвітній кружок” на дорогу більш планової праці”⁴⁹.

І. Крип'якевич як член Українського студентського союзу (УСС) не раз наголошував на необхідності часопису як органу студентської молоді. Про такий часопис мріяв і Мирослав Січинський. У своєму листі він зазначав: “Пише Крип'якевич

⁴⁵ *Гребняк Вол.* Просвітний кружок при III Секції УСС у Львові і його діяльність // Письмо з “Просвіти”. – 1914. – Ч. 2. – С. 34.

⁴⁶ Там само.

⁴⁷ Звіт з діяльності Головного Виділу Товариства “Просвіта” в р. 1913 // Письмо з “Просвіти”. – 1914. – Ч. 4. – С. 105.

⁴⁸ *І. С.* Курс висшої освіти у Львові // Письмо з “Просвіти”. – 1913. – Ч. 3. – С. 82.

⁴⁹ *Гребняк Вол.* Просвітний кружок при III Секції УСС у Львові і його діяльність // Письмо з “Просвіти” – 1914. – Ч. 2. – С. 35.

про план часопису. Страх, як треба. Такого, щоби була вільна від газетярських стилів, святих партійних принципів, борби з вітряками, особистих антипатій”⁵⁰.

У родинному архіві І. Крип’якевича є добірка матеріалів, які свідчать про його активну діяльність щодо організації часопису “Молода Україна”. Протоколи Видавничої комісії Українського студентського союзу, які вів І. Крип’якевич, є важливим джерелом як для вивчення діяльності УСС, так і його участі в молодіжному русі.

На першому засіданні 17 листопада 1909 за рекомендацією Головної ради УСС, вибрано видавничу комісію з 10 осіб: Володимир Бригідер, Володимир Дорошенко, Микола Залізняк, Федір Замора, Іван Крип’якевич, Володимир Левицький, Іван Пацлавський, Володимир Питлик, Микола Чайківський, Володимир Юринець. Також було обговорено низку питань, пов’язаних з проектом регламенту комісії, програм відділів, фондів на видавництво, друкарень тощо. Відповідно до змісту протоколу, програма часопису ґрунтувалася на таких важливих принципах, як: “а) часопись має бути безконфесійна і антидогматична; б) партійні справи виключені з виїмком питань принципіально-політичного характеру; в) белетристика не буде міститися. Назву часописі проєктовано “Молода Україна”. Поділ числа уставлено такий: а) статті, б) дрібні звістки, в) бібліографія, г) організаційні справи”. У зверненні до організаційної комісії УСС 4 грудня 1909 І. Крип’якевич писав: “Шановні товариші! Повідомляємо вас, що в останніх днях грудня вийде 1 ч. “Молодої України”, місячника, присвяченого самоосвіті і організації молодіжі; напрямом безпартійний, поступовий. Передплата: річно 4 К; піврічне – 20 К; чверторічно – 1.20; окреме число 40 с. – з пересилкою 45”. Далі, І. Крип’якевич просив всіх, хто отримає перший номер газети, провести дискусію щодо змісту часопису і невідкладно передати зауваження до редакції”⁵¹.

1 січня 1910 р. вийшов номер відродженого часопису “Молода Україна”, який видавався з січня 1900 р. до березня 1903 р. Часопис відкривався редакційною статтею щодо програми діяльності Українського студентського союзу, де, зокрема, підкреслювалося: “Отсе десятиліття, серед якого, що так скажемо, народився модерний український народ, серед якого справа самостійної України виплинула на чисту воду і стала сьогодні постулатом, над яким кожна дальша дискусія злишня. І саме тому отая хвиля є для нас історична. Як програму кладемо ті самі гасла, які виписали перші редактори “Молодої України” на вступі: самоосвіта, піднесення культурного рівня нашої молодіжі, так середніх, як і вищих шкіл, головне – нав’язування якнайтісніших зносин між усією українською молоддю по сей і по той бік кордону. Отсій останній задачі служитиме “Молода Україна” як орган центрального товариства нашої молоді “Український студентський союз”⁵².

І. Крип’якевич активно друкує на її шпальтах просвітницькі матеріали: рецензії, огляди історичних книг, покажчик для самоосвіти, статті тощо⁵³.

⁵⁰ Ковалюк Р. Український студентський рух на західноукраїнських землях XIX–XX ст. – С. 146.

⁵¹ Домашній архів Івана Крип’якевича. Папка 147. – “Молода Україна; Видавничі Комісія Українського Студентського Союзу, 1909”.

⁵² Редакційна стаття // Молода Україна. – 1910. – 1 січня. – Ч. 1. – С. 1–2

⁵³ Крип’якевич І. Професори і студенти // Молода Україна. – 1910. – Ч. 1. – С. 25–28. Підпис: Vivus; Покажчик для самоосвіти II. Історія України // Молода Україна. – 1910. – Ч. 3. – С. 96–105. Окрема відбитка: Львів, 1910. – 12 с.

Отже діяльність Івана Крип'якевича в “Академічній громаді” спрямовувалася передусім на розвиток українського суспільства, на піднесення культурного, освітнього рівня, яке проживало на етнічних українських землях на початку ХХ століття. В умовах безграмотності та полонізації українського народу історик відстоював активну громадянську позицію в боротьбі за національну школу, українську мову, культурний розвиток нації.

Основними формами роботи І. Крип'якевича у складі такої студентської організації, як “Академічна громада”, були: участь та керівництво у роботі із заснування бібліотек та поширення книг серед народу, видання методичної допомоги читальням “Просвіти” та створення нових як центрів культури і просвіти, участь в освітніх заходах (лекції, читання), активна участь у відкритті українських шкіл, активна робота з освіти дорослою населення. Просвітницькою спрямованістю характеризувалась і журналістська та видавнича діяльність І. Крип'якевича, пов'язана з періодикою початку ХХ століття. Він був дописувачем таких українських видань, як “Молода Україна”, “Письмо з Просвіти”, календарів “Просвіти”, “Діло”, де друкувалися його публікації педагогічно-просвітницького характеру, статті з української історії та про її українських діячів як доказ творчого потенціалу українського народу.